

VAGONLARNING TURLARI VA VAZIFALARI

Usmonov Bekzod Sobir o`g`li

o`qituvchi, O`zbekiston Respublikasi Traansport Vazirligining

o`zining temir yo`llariga ega bo`lgan temir yo`l

transport xodimlari malakasini oshirish va qayta tayyorlash markazi

bekzodusmonov9395@gmail.com +998900079395

Annotatsiya

O`zbekiston temir yo`llarida foydalanilgan vagonlar haqida ma`lumotlar keltirilgan. Rivojlangan davlatlarda foydalaniladigan vagonlar bilan farqi keltirib o`tilgan.

**Kalit so`zlar:** vagon, yuk vagonlari, yo`lovchivagonlari,

Vagon deb, temir yo`l harakat tarkibining yo`lovchi yoki yuk tashish uchun mo`ljallangan birligiga aytiladi.

Vagon tuzilishida uning yo`lovchi tashishdagi qulayligi, izlarni tayyorlashda va ta`mirlashda kompleks mexanizatsiya va avtomatizatsiyani keng tatbiq qilish imkoniyatining maqsadga muvofiqligi, shuningdek undan foydalanish (poyezdlar tuzilishi, joylashtirilishi va boshqalar), capital sarflarning miqdori va tashish tannarxi katta ahamiyatga egadir.

Zamonaviy vagonlar parki ularning turlari va tuzilishining xilma-xilligi bilan ajralib turadi. Bu esa tashishdagi turli talablarni qoniqtirish zaruratidan kelib chiqadi: temir yo`ldagi o`tkazish qobiliyatining yuqoriligi, yo`lovchilarga ma`ishiy qulaylikning ta`minlanishi, tez buziladigan yuklarning qimmatli sifatini saqlash, mo`rt yuklarni urilishlardan saqlash, ba`zi yuklarni atmosfera ta`siridan saqlash, universalliligi, yuklamasidan maksimal foydalanish va boshqalar.

Bu omillar inobatga olinib, harakat vaqtida katta tezlik, zaruriy tekislik, kichik qarshilik va h.k.bilan ta`minlovchi yurish qismi, avtomatik jiplashuvi, avtomatik tormozlari bilan jihozlangan vagon tuzilishining murakkabligi aniqlanadi.

Vagonlar belgilanishiga bog`liq holda issiqlik izolyatsiyasi, isitish hamda sovutish uskunalari va h.k.bilan jihozlanadi.

Tortishda zamonaviy turlari bo`lgan og`ir yukli poyezdlarni tashkil qilish, harakat tezligini oshirish, katta masofalarga to`xtovsiz o`tishlarini bajarishdan iborat. Bu vagon tuzilishining mustahkamligi va uzoqishlashiga qo`yilgan yuqori talablarning ta`minlanishi, qisqa muddatda ular holati nazoratini bajarish, shuningdek, stansiyalardagi nazorat sharoitlari-ning noqulayligini aniqlaydi. Harakat xavfsizligining ta`minlanishi vagon tuzilishi va saqlanishining zaruriy talabidir.

o`ziyurmaydigan vagonlar harakati lokomotiv tomonidan bajariladigan va o`zi yurar avto vagon deb ataluvchi, harakatlanishi energetic uskunasi orqali bajariladigan (avtomotrisalar, transfekerlar, dizel-poyezdlar) yoki energiyani kontakt simidan oluvchi (elektrpoyezd, metro vagoni) turlariga bo`linadi.

Vagonlar belgilanishi, texnik xarakteristikasi va ishlatish joyiga qarab quyidagilarga bo`linadi:

I. Belgilanishiga qarab vagonlar ikkita asosiy turga: yo`lovchi va yuk vagonlariga bo`linadi.

1) Yo`lovchi vagoni yo`lovchilar uchun barchaa sosiy uskunolari (o`tirish yoki yotish uchun moslamalar, isitish, ventilyatsiya va yoritish tizimlari, hojatxona, qulay kirish va chiqish zinalari va h.k.) bo`lgan usti berk ko`rinishli kuzovga ega.

Yo'lovchi vagon parki yo'lovchilarni tashiydigan: vagon-restoran, pochta, yuk (bagaj) va maxsus belgilangan vagonlardan tashkil topgan.

Masofa uzoqligiga qarab yo'lovchi vagonlari o'zaro tuzilishlari bilan farqlanadi. Belgilanishiga ko'ra yo'lovchi vagonlari quyidagicha farqlanadi:

- uzoq masofaga mo'ljallangan yo'lovchilarni uzoq masofalarga tashish. Bu vagonlar kupeli yoki kupesiz bo'ladi. Ular qattiq yoki yumshoq yotish divanlari bilan jihozlangan, shuning uchun ular yumshoq yoki qattiq vagonlar deb ataladi;
- mahalliy yo'nalishdagi vagonlar yo'lovchilarni asosan kunduzi, nisbatan qisqa (3-4 soat) masofalarga tashish uchun mo'ljallangan. Bu vagonlarda o'tirish uchun qulay o'rindiqlar bor;
- shaharlararo turlari nisbatan qisqa vaqtda (1-2 soat) yo'lovchilarni uncha uzoq bo'lmagan masofaga tashish, ularo'tirish uchun (qattiq yoki yumshoqroq qattiq) divanlar bilan jihozlangan;
- vagon-restoranlar – yo'lda yo'lovchilar ovqatlanishini tashkil qilish uchun belgilangan. Vagonda zal, oshxona, mahsulotlarni saqlash uchun muzlatish uskunasi bo'lgan omborxonalar va aboshqa bo'limlari bor;
- pochta vagonlari pochta yuklarini tashish uchun belgilangan. Pochta vagonlari – pochta operatsiyalarini bajarish zaliga, omborxonaga va xizmatchilar xonasiga ega;
- yukli (bagajli) vagonlar yo'lovchi poyezdlarda yuklarni tashish uchun xizmat qiladi. Vagon joylashtirish-tushirish mexanizmlari bo'lgan omborxonalar va xizmatchilar xonasiga ega;
- pochta-yukli (bagajli) vagonlar pochta va yuk vagonlari sifatida aholi uchun uncha ko'p tashilmaydigan temir yo'l uchastkalarida qo'llanadi;
- maxsus belgilangan yo'lovchi vagonlari bo'lib, vagon-laboratoriyalar, xizmatchilar uchun sanitar, vagon-klublar va boshqalar hisoblanadi.

2) Yuk vagonlari tashiladigan yukning turiga qarab, quyidagi asosiy turlarga bo'linadi:

- berk – atmosfera ta'siridan himoyalaniishi zarur bo'lgan don va boshqa sochilish ehtimoli bo'lgan, o'rab taxlangan va qimmatbaho yuklar tashilishini tashkil qilish uchun belgilangan;
- yarim vagonlar – to'kilishi mumkin bo'lgan yuklar (ruda, flyus, o'rmon mahsulotlari va boshqalar), konteynerlar, turli mashinalar va boshqalar uchun belgilangan. Vagonochiqkuzovli bo'lib, ko'pincha eshiklar va tushirish tuynuklari bilan jihozlangan;
- platformalar uzunvaqo'polyuklar (o'rmon mahsulotlari, prokat, qurilish materiallari va ularning yarim ishlanmasi), konteynerlar, avtomashinalar uchun mo'ljallangan. Bu vagonlarning asosida pol yozmasigava, odatda, ochiq bo'yish yonlamaborti (откидные борты) ga ega;
- sisternalar suyuq va gaz simonyuklar (neft, kerosin, benzin, moy, kislotalar, siqilgan gazlar va h.k.) uchun xizmat qiladi. Vagon kuzovi bo'lib, maxsus rezervuar (kotyol-doshqozon) asosan silindrsimon ko'rinishda bo'lib, u yukni quyish va oqizish uchun tuynuk (lyuk) ka ega;
- izotermikli vagonlar tez buziladigan yuklar (go'sht, baliq, ho'l mevalar va h.k.) uchun mo'ljallangan. Bu vagonlarda kuzov izolyatsiya va zarur harorat hamda namlik bosqichlarini hosil qiluvchi uskunalari mavjud. Zamonaviy izotermik vagonlar mustaqil ko'rinishdagi markaziy muzlatgich uskunali yoki har bir vagonidagi (avtonom refrijerator vagoni) tuzilim muzlatish uskunasi bo'lgan refrijerator sekiyasiko'rinishida quriladi;
- maxsus belgilangan vagonlar tashishda alohida sharoit talab qiluvchi yuklar uchun belgilangan. Bu guruhga og'ir yukli va katta yuklarni tashish uchun mo'ljallangan transportyorlar, avtomashinalar, sement, mold va boshqa o'ziga xos yuklarni tashish uchun vagonlar, shuningdek, temir

yo'lda texnik zarurat uchun mo'ljallangan vagonlar (vagon-ustaxonalar, yordamchi va yong'inga qarshi poyezd vagonlari va boshqalar) kiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar: D.N Zoirova ,S.A Xurramov `` Vagonlarning tuzilishi va ularni loyihalash`` .

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. Лукин В.В., Анисимов П.С., Федосеев Ю.П. Вагоны. Общий курс. М.: Маршрут, 2004. – 424 с.
2. Соколов М.М. и др. Архитектоника грузовых вагонов. Учебник. М.: ИБС-Холдинг. 2006.
3. Устройство и эксплуатация пассажирских вагонов. Учебник Егоров В.П. М.: УМС МПС России 2004.